

INTERVJU

Kajetan Kovič

Avtor fotografije: TIHOMIR PINTER

Edina pot k bralcu je pot k sebi

Edina pot k bralcu je pot k sebi

Kajetan Kovič se je rodil 21. oktobra 1931 v Mariboru. Odraščal je v Poljčanah in v vasi Hrasnje Mota v Pomurju. Diplomiral je na oddelku za svetovno književnost in literarno teorijo. Krajši čas je bil novinar, nato urednik za leposlovje in do upokojitve glavni urednik pri Državni založbi Slovenije. Piše poezijo, prozo in otroško literaturo ter prevaja. Poezija: *Pesmi štirih* (1953), *Prezgodnji dan* (1956), *Korenine vetra* (1961), *Ogenjvoda* (1965), *Vetrnice* (1970), *Pesmi* (1973), *Mala čitanka* (1973), *Pesmi /Kovič, Zajc, Strniša/* (1976), *Labrador* (1976), *Pesmi* (1981), *Dežele* (1988), *Poletje* (1990), *Letni časi* (1992), *Sibirski cikel* (1992). Proza: *Ne bog ne žival* (roman, 1965), *Tekma ali kako je arhitekt Nikolaj preživel konec tedna* (roman, 1970), *Iskanje Katarine* (novele, 1987).

Literatura: *Gospod Kovič, v Zgodnjih zgodbah ste zapisali, da ste kot otrok prebiral Kitajske pravljice, zlasti blizu so vam bile tiste, ki govorijo o tem, kako težko je doseči nesmrtnost. Ta podatek mi daje ključ za razumevanje vaše poezije kot osebne drame, ki poteka od tihe resignacije prek preverjanja različnih možnosti bivanja, tudi dejavnega, do zrelega, treznega pristanka na to, da se vsaka pot konča s smrtjo. Mogoče pretiravam, če v iskanju nesmrtnosti vidim rdečo nit vašega ustvarjanja?*

Kovič: Moram reči, da me tega še nihče ni vprašal, da ste tukaj načeli zelo zanimivo temo. *Kitajske pravljice* so ena ključnih knjig, ki se me je zelo zgodaj dotaknila – približno tako, kot sem skušal opisati v *Zgodnjih zgodbah* in deloma v noveli *Tihožitje s knjigami*. Vprašanje življenja in smrti me je kot otroka zelo zaposlovalo. Ne bi znal razložiti, zakaj. Lahko rečem, da sem hrib za hišo, v kateri smo stanovali v Poljčanah pred drugo vojno, naselil z osebami iz *Kitajskih pravljič*, zlasti z lisico-nesmrtnico, ki se pozneje neštetokrat pojavi v mojih pesmih. Vse skupaj je bilo zelo iracionalno in zelo občuteno; bral sem prizadeto in se z osebami istovetil. Zmeraj mi je bilo žal, da si berač, ki nastopa v eni izmed zgodb, ni upal skočiti v prepad za nesmrtniki in tako postati nesmrten. Dvomil je, ali bi ga to tveganje, ta skok v neznano, pripeljalo do cilja. Moral bi brezpogojno verjeti. A bilo je zelo človeško, da je dvomil. To pa bi lahko pomenilo, da je nesmrtnost človeku nedosegljiva. Je bil to nauk tiste pravljice? Ne vem. Bilo je več vprašanj kot odgovorov.

Literatura: *Pesmi štirih, v okviru katerih ste izdali svojo prvo pesniško zbirko, je literarna zgodovina različno ocenjevala. Prepričanje, da gre za prelomen dogodek v slovenski poeziji, je zbledelo ob upoštevanju drugih del, ki v času svojega nastanka niso naletela na tako močan odziv. Zanima me, kako gledate na to razliko v recepciji zbirke?*

Kovič: Zbirka je imela velik odmev zato, ker je šlo za skupinski nastop – če ne cele generacije, pa vsaj velikega dela tiste generacije, ki se je odrekla uradnemu socialističnemu realizmu. Najbrž veste, da smo si knjigo sprva zamislili nekoliko širše, kot almanah tedanjih mladih pesnikov, od katerih smo v končni fazi ostali štirje. Seveda so izhajale v približno istem času tudi druge knjige, ki so bile naravnane v isto smer, recimo Ivan Minatti, Ada Škerlova... A to so bile posamezne lastovke, skupinska

knjiga pa je bila v določenem smislu manifest in je imela v svojem času tudi zato velik odmev. Literarna zgodovina seveda lahko gleda nanjo v različnih dobah različno. Verjetno tudi vsak izmed nas, ki smo pri njej sodelovali, gleda na njeno pot skozi čas drugače, dejstvo pa je, da danes, ko mineva štirideset let od njenega izida, knjiga še vedno funkcionira in je prišla na trg njena tretja izdaja. Za svoj delež lahko rečem, da je to začetek neke poti, učna doba, ko še ne obvladaš izraznih sredstev tako, kot bi si želel, je pa v njej hkrati svežina zgodnjega časa.

Literatura: Zanimive so kratke, načelne izjave o poeziji, ki stojijo na začetku vsakega razdelka. Pri vas je ostal odgovor na vprašanje, kaj je poezija, neizrečen.

Kovič: Na univerzi sem pri profesorju Ocvirku študiral literarno teorijo, vendar sem do vsakršne teorije vedno imel rezervo. Zanimivo je bilo to, da so mi nekateri kolegi v seminarju, ki so šli kasneje po znanstvenih poteh, govorili: "Zate bi bilo bolje, da ne hodiš na teoretična predavanja," češ "če boš vedel, kako se stvari delajo, boš izgubil spontanost." Mislim, da ni bilo tako in da sem se marsikaj za svojo pesniško *obrt* uporabnega naučil tudi iz literarne teorije, ki sem jo poslušal pri Ocvirku. Vendar pa je *razlaga* lastne poezije ali to, da poskušaš definirati lastno poetiko, nekaj, kar se lahko zgodi šele post festum. Pri ustvarjalcu je na prvem mestu delo, teorija je za njim. Če bi bila teorija pred delom, potem bi težko naredil kaj novega – ker teorija govori o tem, kar je bilo narejeno, črpa iz gradiva, ki ga ima na razpolago v preteklosti. Ustvarjalec mora iti prek tega v neznano, v še neodkrito, v iracionalno. V tem smislu je treba razumeti mojo zgodnjo izjavo, ki bi jo tudi danes še potrdil. Če bi znal do kraja razložiti, kaj poezija je, potem je ne bi več pisal. V tem pogledu so imeli kolegi na univerzi prav, le da so precenjevali pomen teorije. Tudi ob najbriljantnejši analizi ohrani pesem svoje nerazložljivo, iracionalno jedro. In to je to.

Literatura: Na začetku svoje pesniške poti, v Beli pravljici, praviš: "Vsak korak je večno nov." Mislim, da je težnja po tem, da bi bil vsak korak nov, močno prisotna v vašem delu. Zanima me, ali je metafora poti tudi metafora napredovanja, osebne rasti?

Kovič: Odmevi, ki jih doživlja zadnja zbirka, *Sibirski ciklus*, na vaše vprašanje odgovarjajo pritrdilno. Sam o tem raje ne bi sodil. Rečem lahko le to, da sem si zmeraj postavljaj stroge zahteve in nisem izbiral lažjih poti. Nikoli nisem bil pretirano skrajšen, ne v enem ne v drugem pogledu: nisem se, kot nekateri kolegi, tradicije držal načelno, niti nisem hlastal po aktualnih modernističnih rešitvah, ampak sem skušal delati majhne korake, take, za katere sem bil prepričan, da sem jih res, ne samo na zunaj, ampak tudi v sebi prehodil. Mogoče je to nasledek zgodnje izkušnje. Prva povojna leta, pred zbirko *Pesmi štirih*, ko smo začenjali pri *Mladinski reviji*, je uradna ideologija propagirala socialistični realizem, zlasti mlade so načrtno vzgajali v tej smeri, silili so nas in sami smo se silili s tako imenovano "kramparsko poezijo", s temami z mladinske proge, z avtoceste itd. Tudi sam sem napisal nekaj teh stvari, ampak čutil sem nesoglasje med tem, kar naj bi pesem bila, in tem, kar je ob takem pisanju nastalo. To ni bilo nekaj, kar sem sam preživel, ampak je bilo prineseno od zunaj. In tako se je v meni polagoma utrdilo prepričanje, da mora vsaka tema iti skozi mene in

mora biti v meni preverjena. Potem lahko narediš kakrkoli – samo da si to res od znotraj doživel in prehodil. No, pri tem sem uporabljal tudi preizkušene formule, kot sem zapisal v nekem drugem verzu iz *Bele pravljice* – "Vse poti so večno stare." Vendar sem skušal to narediti tako, da znanih oblik ne bi preprosto ponavljal, ampak da bi poiskal v njih tisto, kar je drugačno, res moje. Zdi se mi, da se mi je to z leti vsaj deloma tudi posrečilo. Čutim, da so bile pesmi spočetka "redkejšje" in da so zdaj bolj zgoščene. Meni je to v zadoščenje, ne pa zmeraj bralcem, zlasti ne širšemu krogu. Še zmerom mi kdo reče, da so mu bile zgodnje pesmi bolj všeč, ker so dostopnejše.

Literatura: *Je pesnikova želja po izpovedi povezana z željo po tem, da bi ga drugi razumeli?*

Kovič: Želja po izpovedi je na začetku precej nejasna, je bolj neki gon, ki ga najbrž čuti marsikdo, ko je mlad. Za pisanje je potreben talent, treba pa je tudi veliko delati. To seveda ni absolutno pravilo, tak je pač moj način. Sam dosti delam na tekstih in mislim, da se zato prvotni navdih čisto nič ne zgubi. Včasih se mi zdi, da je pesem že narejena, da je mogoče eksistirala pred mano in da moram zgolj poiskati prave besede, ki vanjo spadajo. Čim več jih najdem, tem boljša je pesem. Seveda, radar imaš v sebi, z njim iščeš, kar se ti zdi najbolj avtentično. Zato sem prepričan, da pesnik piše zase, absolutno zase. Ne moreš pisati za nikogar drugega, ker si ti edini, ki veš, kaj hočeš povedati. Ko nekdo drug besedilo prebere, se v njegovi predstavi zbudijo drugačne podobe, ker besede, ki meni nekaj pomenijo, sprožajo v njem drugačne asociacije. Jaz vidim, recimo, pokrajine iz svojega otroštva, bodisi iz zelo zgodnjega obdobja, ko smo živeli v Poljčanah in sem sedel na stopnicah in gledal pred sabo goro, bodisi iz naslednjega, ko smo se preselili in se je pokrajina iz vertikalne spremenila v horizontalno, in je goro zamenjala reka, se pravi Mura. Obe pokrajini, drugo bolj kakor prvo, nosim s sabo in ponavljam še zdaj. Večino prispevkov iz narave jemljem iz teh pokrajin, nekdo, ki je odraščal recimo ob Soči ali ob Donavi ali kje drugje, bo imel ob njih docela drugačne predstave. Zato pravim, da ni mogoče pisati za drugega. Edina pot k bralcu je, da greš k sebi. Bolj ko se približaš temu, kar sam čutiš, tem več ima bralec od pesmi.

Literatura: *Ko nastaja pesem, se to dogaja skoz veliko različic?*

Kovič: Ja, zelo dosti... Včasih sem to zbiral, zdaj ne več, dosti sem zažgal... Na roko sem pisal bolj v zgodnjih časih, pozneje sem šel na pisalni stroj, zdaj deloma uporabljam tudi računalnik. Obseden od čistopisa sem porabil ogromno papirja. Če sem tipkal recimo pesem s tremi kiticami in sem ugotovil, da je treba spremeniti eno samo besedo, sem vse pretipkal na novo tudi po desetkrat. Vedno sem hotel imeti čistopis. To je bilo v meni, ta lepa zunanja forma. Mogoče tudi zato, ker sem bil v takšni službi. V založbi sem pogosto dobival rokopise, ki so bili za urednika zelo utrudljivi... Delal sem ogromno variant, prepričan sem namreč, da končni rezultat ne sme kazati truda, ki stoji za njim. Vse mora biti tako tekoče, da bralec ne vidi, da si ti premišljal o desetih variantah enega verza ali enega stavka. Bralec ima pravico, da bere končni rezultat, delo in muka morata biti avtorjeva.

Literatura: Kakšen pa je postopek združevanja posameznih pesmi v cikel? Ali tudi v tem primeru velja, da je treba poiskati tisto "pravo", ki bo zapolnila svoje mesto?

Kovič: Ciklično pisanje, kakor ga pojmujem zdaj, se začneja v *Koreninah vetra*. Tako imenovane "barvne pesmi" so zametek cikla, kakršne sem pisal pozneje. Zanimivo je, da so prišle na koncu, ko sem zbirko končeval. Imel sem občutek, da sem storil korak naprej, da sem dosegel nekaj, kar sem dolgo iskal. Stvar cikla je namreč v tem, da iščeš sklepno pesem, nekakšen prototip izbrane oblike. Oglejva si dva primera. Med pesmima *Hiša* in *Predniki*, ki sta prvič izšli v zbirki *Vetrnice*, je bila še vrsta motivov iz tega kroga, ki pa je odpadla, ker sem se preveč koncentriral na zadnjo, na *Prednike*. Ko je bila po potrpežljivih letih narejena, cikel ni bil več mogoč, ker je sklepna pesem vse druge "požrla". Drug primer so *Pastorale*. Tam se mi je najprej pojavil osnovni verz, osnovni trohejski ritem. Nekateri mislijo, da je iz Jenka, ampak ni, ta je od popolnoma drugod. Ko sem nekoč pozneje pisal o Jenku v Naših razgledih, sem pokazal, kako bi se v resnici dalo pisati v Jenkovem ritmu in slogu. *Obrazi* na primer vsebujejo formulo, na osnovi katere se da narediti zelo podobne pesmi. To me je mikalo, čeprav ne v tolikšni meri, da bi se s tem resno ukvarjal. Vem, da bi bilo mogoče napisati sonet, ki bi bil po slogu zelo podoben ali vsaj približan Prešernovemu. To sem videl, ko sem prevajal Prešerna iz nemščine. Marsikaj iz preteklega časa bi se dalo ponoviti ali "ponarediti". Poznam takšne primere iz tujih literatur. Moj dobri znanec in prijatelj, žal že pokojni madžarski pesnik Sandor Weores, ki je imel izjemen oblikovalni dar, je na primer izdal pesniško zbirko, kakor da bi jo napisala neznana madžarska pesnica konec 18. stoletja. Popolnoma se je vživel v tisto dobo. To je seveda drugače kot v romantiki, ko je Hanka ponaredil "Kraljedvorski rokopis" iz nacionalno prestižnih razlogov... tu gre prej za igro, za spretnosti, ki jih je zmožen sodoben pesnik. Mene zgledi tako daleč niso zvalili, čeprav sem se pri Jenku malo poskusil... A vrniva se k osnovnemu vprašanju, k ciklu: prva pesem je po navadi samostojna, a je hkrati oblikovni izziv, ki privabi drugo in tretjo pesem in potem nenadoma zagledaš lok, ki se zdi mogoč, še zdaleč pa ne veš, kaj vse bo na njem viselo. Boriš se z vsako pesmijo posebej. Kljub temu da si prvo naredil, da si drugo in tretjo naredil, pa četrte še zmeraj ne znaš, pa pete še zmeraj ne znaš, boriš se in tvegaš, po labirintih iščeš prave besede, ne sestavijo se, traja dneve, traja tedne, da prideš naprej. Pri *Pastoralah* je to trajalo dva, tri mesece, mogoče celo več. Spomnim se, da sem jih hotel narediti dvanajst. In potem pride deveta, ki se sestavi tako rekoč sama. Popolnoma sama. Brez truda. Vse je bilo naenkrat tu. "Ah", sem rekel, "zdaj je pa konec, zdaj pa znam." Brž ko namreč znaš, moraš nehati, ker...

Literatura: – se začne ponavljanje?

Kovič: Ja, potem samo nastaviš kalup in štancaš. In to ni več zanimivo... No, kakor za koga, zame vsekakor ne. Zato grem na drugo področje in nekaj drugega iščem in se spet na smrt jezim nase, ker ne znam... *Sibirski cikel* je izšel decembra in je doživel zelo lepe kritike. A zdaj pišem prozo in imam stalno občutek, da sem pred zidom, da ne znam, in mi čisto nič ne pomaga, če mi nekdo pravi: "Prejšnjo knjigo si pa dobro

napisal." Jaz te nove ne znam! To je nenehni boj z obliko, ki ti prinese zadoščenje, če ga uspešno dobojuješ, če se približaš tistemu, kar si hotel povedati. Tu je tisto, kar je potem novo. Ni novo v nekih od zunaj prevzetih formah, ampak v tistih, ki si jih izbojeval v sebi. "Vsebine" nas napolnijo in se v nas zaokrožijo že zelo zgodaj. V bistvu celo življenje variiraš neke osnovne teme. Samo zmeraj jih moraš gledati z drugega vidika. To je tako, kot če potreseš kalejdoskop in se prikaže nov vzorec. Vendar "stresanje" ne zadostuje, do novega se je treba dokopati. V tem je tudi čar. Brez napora, takšnega ali drugačnega, "izdelki" ne bi imeli prave cene. Ceno jim daje, ker si vanje potrpežljivo vložil del sebe. Tako kot se sad vloži v svojo zrelost.

Literatura: *V prvih zbirkah, do Korenin vetra, mogoče celo do zbirke Ogenjvoda, je narava prikazana kot narava, preslikana je v literaturo. V omenjenih zbirkah pa se narava začenja spreminjati v material, s katerim prosto razpolagate in sestavljate druge podobe, druge svetove, najbolj očitno seveda v Labradorju. Zanima me, ali je šlo za zavesten prehod in koliko je s tem spremenjen odnos do narave?*

Kovič: Mislim, da ni šlo za izrazito zavestne premike, za neko hotenje, ampak bolj za tisto, o čemer sem že prej govoril, za ponotranjenje, za zgoščevanje in za distanco. Zgostitve se začenjajo pri barvnih pesmih, grejo skozi *Ogenjvoda* in pridejo zlasti do izraza v *Labradorju*. Šlo je ne toliko za miselni kot za formalni premik v smeri objektivizma. V zgodnjih pesmih sem si prizadeval pisati v prvi osebi, kot je ustrezalo duhu intimizma. Že zgodaj pa so me mikale tudi "podobe" kot, na primer, v pesmih *Starka*, *Smrt starke*, *Pogreb otroka*. Čeprav sem v njih še nastopal v prvi osebi, sem vendar skušal najti neko distanco. Indirektni govor, umik v ozadje, je mojemu temperamentu, mojemu značaju bližji kakor direktna izpoved. Najbrž se ta prehod kaže tudi v pesmih iz narave. Zavestno je bilo mogoče to, da sem skušal v večji meri uveljaviti čute. Čustvo in razum nista bila več poglobitveno vezivo pesmi in čuti so si lahko s pomočjo zvokov, barv in vonjev po svoji logiki dovolili večjo domišljijско svobodo. Več premisleka je bilo pri uporabi časov. V *Labradorju* sem se zavestno odločil za lirski prezent, skoraj stoočstotno sem izločil pretekli čas in s pomočjo čutov skušal ujeti zgolj podobo trenutka brez neposrednih razumskih in čustvenih posegov. Z uporabo gradiva iz narave, kot ste rekli, s pomočjo čutno dojetega sem skušal doseči objektivnost, distanco. Ali kot sem zapisal v drugem *Komentarju Sibirskega ciklusa*: "Dokler boli, ni jamb in ne trohej, šele z distanco se rodi oblika." To je bilo moje vodilo že dolgo, četudi ga nisem eksplicitno formuliral. Pred leti sem to pojasnjeval na literarnem nastopu v Mariboru in nekaterim poslušalcem se je zdelo čudno, marsikdo ima namreč romantično predstavo o pesniku, ki ga mora prešiniti bridka, črna žalost, da lahko piše. Tudi mene lahko prešine bridka, črna žalost, ampak to še ne rodi pesmi. Pesem mora biti narejena suvereno, moram jo obvladati. Seveda se ji tudi podrejam in ji z notranjim radarjem prisluškujem, ampak narediti jo moram brez diktata čustva ali misli. Čustvo je lahko zelo pristransko, misel pa nepopolna. Čutna podoba pa je neodvisna od enega in drugega in zato mogoče boljša, uspešnejša, adekvatnejša, ker s tem, ko samo kaže, dopušča zelo različne možnosti sprejemanja, vsak jo lahko

razloži, vidi, čuti, sliši po svoje. Če pa prideš z že izdelano mislijo ali s prevsiljivim čustvom, daješ bralcu manj možnosti. Najbrž se kdo, ki je vaju, da se mu vse prinese na krožniku, s tem ne bi strinjal, ampak jaz sem prepričan, da je tako. Upesnjena misel je še zmeraj misel in ni večplastna, kar naj bi poezija bila.

Literatura: *Večplastnost je izrazita predvsem v Labradorju, tu gre za vzpostavljanje nekega nadčutnega, mitičnega prostora, za katerega se zdi, da je povsem drugačen od podobe harmonične narave, kakršno poznamo iz vaše zgodnje poezije. Začeli ste uporabljati tudi figure, ki jih jemljete iz literarne tradicije.*

Kovič: Tudi do tega je prišlo dosti spontano, brez forsiranja. Nisem se posebej odločal za neke osebe bodisi iz biblije ali iz antike ali od kod drugje, ampak so prišle same od sebe. Pejsaž tukaj najbrž res ni več tak kot prej, čeprav asociacijsko še zmeraj temelji na realnosti. V *Sibirskem ciklusu* pravim, da se "skoz vzorce domišljije" prebija "v matrico stisnjen doživeti svet". Se pravi, da obstaja neka realna podstat, na kateri potem sezidaš novo resničnost. Pokrajine, ki se tukaj pojavljajo, so torej na novo sestavljene in obenem resnične. Tako daleč, da bi se povsem odtrgal od realnosti, nisem šel nikoli... Mit... Človek vzame tisto, kar je že v njem, tako kot si iščeš tudi pesniško družbo, zlasti v knjigah – ker pesniki so zmeraj boljši v knjigah kot v resnici. Poznal sem avtorje, katerih delo sem zelo cenil, z Gradnikom, na primer, sva si bila po svoje zelo blizu, a se nisva znala prav pogovarjati, mogoče zaradi razlike v letih ali razlike v značajih ali bogve zakaj. Marsikdaj sem si predstavljal, da bi morebiti bilo tako tudi s tistimi pesniki, ki sem jih poznal samo iz knjig, z Rilkejem, Traklom in drugimi. Ko bereš, nimaš težav s človekom, ne moti te, če v vsakdanjem življenju "diši po slaniku," če nekoliko prarafraziram Heineja. Kot si izbiraš sorodne avtorje, tako si izbiraš tudi motive iz pretekle literature, iz mitov, iz zgodovine. Naš čas je dosti zajemal iz antike, od Smoletove *Antigone* naprej. To variiranje nečesa, kar je bilo že narejeno, je morda tudi odsev nekega ne zelo herojskega, ampak prej zahajajočega časa ob koncu tisočletja. A o tem sodobniki težko objektivno sodimo. Izbor mitoloških likov je torej sorodstven, korespondenčen. Česar ni bilo v meni, tega nisem mogel narediti. Ukvarjal sem se z motivom Ofelije, pa mi nikakor ni šlo. Prevajal sem Heymovo Ofelijo. Kako neverjetno se je lahko Heym identificiral s tem likom! Ali zato, ker je v njej slutil svojo usodo, svojo lastno nesrečno utopitev? Take direktne razlage so najbrž nekoliko nasilne, drži pa, da likov, ki jih ne čutiš, ne moreš prepričljivo oživiti. Včasih me sprašujejo, od kod v mojem delu severne pokrajine. Težko bi pojasnil, od kod Labrador, zakaj Sibirija... To so stroge pokrajine in mogoče so povezane s strogostjo moje oblike, z mojo poetiko. Ne vem. Ta izbira je zelo iracionalna, saj kot kontrast stoji na drugem bregu *Poletje*. Ne odločaš se zavestno za neko podobo, ampak preprosto začutiš korespondenco... Zanimiva je bila izkušnja, recimo, z Don Kihotom, ki ga dolgo nisem čutil in se mi je naposled prikazal v *Sibirskem ciklusu* – kot "obvarovan darov slepilne zmage". Tu sem ga začutil: da je bil velik dar, da ga zmaga ni mogla narediti neresničnega. Vsaka zmaga je iluzija, je samo točka na poti, ki mora slej ko prej biti zanikana in presežena. Kdor stavi na

zmago, je v zmoti in doživi razočaranje. V *Sibirskem ciklusu*, v pesmi *Pomlad* govorim o množici, ki se veseli zmage, svobode in vihti nove prapore, nanje pa "zapisuje stare zmote". Mogoče se komu zaradi takih verzov zdi moja poezija skeptična ali celo pesimistična, čeprav sam ne čutim tako. Pa ne le zaradi drugačnih "svetlih" pesmi, ki sem jih napisal – ustvarjalni akt sam je tisti, ki pesnika odreši teme, pa naj govori o smrti ali ljubezni ali o čemerkoli. Tudi če napišem "žalostno" pesem, me to osreči. Prešerna zato nimam za nesrečnega pesnika, čeprav je njegova pretežna tematika nesrečna ljubezen. Po mojem je bil zelo srečen pesnik. Če napišeš sonetni venec ali elegijo ali pesnitev, če veš, kako se to naredi, in veš, da to sploh ni enostavno, doživiš veliko zadovoljstvo in veliko zadoščenje, o tem sem prepričan. Dobro, to niso trajna čustva, je pa tako vsaj v tistem hipu, ko je pesem narejena, takrat veš. Potem se ukvarjaš z novo stvarjo, če se moreš. Jaz imam to srečo, da imam dosti volje in veselja in še zmeraj tudi navdih za nove stvari. Čeprav... nikoli ne veš, kaj te čaka: obilje ali suša.

Literatura: V romanu *Ne bog ne žival* ste zelo eksplicitno povedali, da je delo tisto najvažnejše, kar se človeku v življenju lahko primeri. Na zadnjih dveh straneh govorite celo o zlitju z Bogom skoz delo.

Kovič: Danes se mi zdi ta misel mladeniško romantična, bližja mentaliteti poznega 19. stoletja, ki je še verjelo v to, da bi človek lahko ukrotil naravo, si jo v pozitivnem smislu podredil in tako premagal svojo smrtnost. Če danes gledam nazaj, se mi zdi, da je bilo moje sporočilo preveč optimistično, ker je naš čas dokazal, da človek, s tem ko si naravo podreja, ne dela nič dobrega, da to ni tista pot, ki bi peljala tako daleč, da bi se lahko poistovetil z Bogom ali sam postal Bog. Z Bogom je tu mišljeno vsemogočno bitje, ki lahko živi v vseh časih in je neodvisno od preteklosti in prihodnosti... Ta, na zahodnjaškem tekmovalnem mišljenju sloneča teza se mi zdi danes prenapeta. Boljša, manj ohola je vzhodna filozofija, ki pravi, da je človek samo del vesolja in si ne sme samovšečno domišljati, da bi mogel vladati svetu kot Bog. 19. stoletje je verjelo v t. i. napredek, ki ga ponuja tehnika. Tehnika pa je dvorezen napredek, saj mnoga velika znanstvena odkritja izkoriščamo za uničevanje planeta. Človek je preveč sebičen, da bi se odpovedal lažji poti, ki mu jo "napredek" ponuja. Čeprav njegova vednost ni več tako naivna kot v prejšnjem stoletju, se kljub deklarirani ekološki zavesti še zmeraj drži gesla "apres moi, le déluge", za mano potop... Spomnim se gozdov iz svoje mladosti, ki so danes opustošeni, rek in potokov, ki so onesnaženi. Vse to mi govori, da je bila tista misel s konca romana *Ne bog ne žival* zelo utopična, nerealna. Čeprav... kljub racionalnemu pogledu, ki sem ga zdaj razložil, prevladuje v meni vera v dobro in ne verjamem v propad človeštva. Lahko da si le dopovedujem, kot sem zapisal v pesmi *Živago*, da "na koncu vseh stvari je dan." Mogoče je, mogoče ni, a želim si, da bi bil. Iz te želje je napisan tudi konec romana. In kot projekcijo te želje ga lahko priznam in podpišem tudi danes.

Literatura: Omenili ste vzhodne filozofije. Zanima me, glede na vaše iskanje sinteze, kakor se recimo kaže v naslovu zbirke *Ogenjvoda*, ali je težnja po poenotenju nasprotij

povezana z vzhodnimi nauki?

Kovič: Ne direktno, to je bolj posledica nekega zorenja v meni. V času je bilo vse to seveda navzoče, ne toliko v moji generaciji kot v tistih, ki so prihajale, a potem smo se tudi starejši začeli zanimati za te stvari, se ukvarjati z nekimi drugimi pogledi na svet. Z Minattijem sva, recimo, premišljevala o budizmu in zen-budizmu, kar je bilo zunaj našega standardnega, antično-krščanskega miselnega kroga. In če se spomniva *Kitajskih pravljic*, potem se zdi to že kar logično. Moram pa reči, da se sistematično s filozofijo nisem ukvarjal. Jemal sem bodisi iz evropske bodisi iz vzhodne, po drobcih, ki so se prilagajali mojim osnovnim temam. Kar sem govoril za like, to velja tudi za misli in miselne sisteme: po sorodnosti. Nikdar pa se nisem mogel identificirati z enim samim. Mogoče me je te skepse naučil zgodnji čas, ko so nas silili v eno samo smer, in sem potem postal skeptičen do vseh.

Literatura: Vaši interpreti omenjajo zlasti eksistencializem.

Kovič: Ja, ga. Mislim, da sem ga sprejemal toliko kot cela generacija. Brali smo Camusa in Sartra, ampak zase lahko rečem, da ne ravno sistematično. Bil sem prese-nečen, ko sem videl nekatere interpretacije, ki so v mojih pesmih odkrivale eksistencializem. Če ga je kdo prebral, sem sklepal, to pomeni, da v njih tudi je ali pa da ga je "vbral" iz sebe, tudi to je mogoče. Jaz praviloma nobene stvari nisem pisal na tezo, iz določene predpostavke, določene filozofije. Pesmi se da pozneje razložiti tako ali drugače. Vsa filozofija, vsa teorija prihaja za njimi. Moja poetika je definirana v zadnji zbirki – v komentarjih k *Sibirskemu ciklusu* in v ciklu *Izročilo* – ne racionalno razložena, ampak v pesniški formi in opremljena z mnogimi vprašaji. Mislim, da je zadosti, če so postavljena vprašanja, saj odgovorov, ki bi bili tako popolni, kot so lahko popolna vprašanja, ne poznamo.

Literatura: V ciklu *Izročilo*, ki ga omenjate, pravite, da "Orfej s pesmijo preseže čas." S tem smo spet pri tematiki o nesmrtnosti. Je pesniku pot proti večnosti kljub vsemu bolj odprta kot drugim, ki jo skušajo doseči z delom?

Kovič: V bistvu je pesem še zmeraj delo, le da neposredno ne spreminja sveta ne na dobro ne na slabo. Je pa delo. Ali se lepota in religioznost res križata in v kolikšni meri, tega ne vem. Mislim, da nekih apriornosti ni. Treba je izhajati iz gradiiva, iz pesmi in tu pri meni ne bi mogli govoriti o nobeni konfesionalnosti ali čem podobnem. Gre za pogled v vesolje, ki skuša biti vseobsegajoč, mogoče v smislu panteizma ali vere v obstoj neke energije v vesolju, ki se manifestira na tak in drugačen način, kdaj tudi v obliki človeške zavesti. Kaj pa je potem s to energijo – na to ne znam odgovoriti, lahko si zastavim le vprašanje s tremi vprašaji, ki puščajo odprte vse tri možnosti: "Je kaj? Je nič? Je vse?" Mogoče je ravno ta odprtost nekaj dobrega. Ljudje smo enaki bitjem, ki nas obkrožajo – rastlinam, živalim – in glede zadnjih stvari smo vsi enako nevedni. So želje, domneve, misli... Vednosti pa ni. No, pa to ni nič tragičnega. Tako pač je.

Spraševala je Darja Pavlič